

Brain-be

Belgian Research Action through Interdisciplinary Networks

POLICY BRIEF

Beleidsnota nr 4

REGUIDE – Een holistische, herstellende en gendergerichte aanpak om terugkeerders naar hun thuisland te begeleiden: een blik op de sociaal-juridische trajecten

Het onderzoeksproject REGUIDE heeft als doel een holistische, herstellende en gendergerichte benadering te ontwikkelen voor de problematiek van terugkeerders en hun re-integratie in de Belgische samenleving. Binnen dit project was het INCC belast met het identificeren van hefbomen en belemmeringen in het traject van sociale re-integratie van terugkeerders na hun veroordeling, en dit op twee niveaus: enerzijds op het niveau van de besluitvormingsprocessen van de verschillende actoren van het strafrechtelijk systeem die betrokken zijn bij de sociaal-juridische trajecten en anderzijds op het niveau van de verschillende levenssferen van de justitiabelen.

Deze samenvatting presenteert de resultaten die zijn verkregen op basis van een analyse van enerzijds de gegevens in de gemeenschappelijke databank van teruggekeerden en anderzijds van data uit een steekproef van dossiers die door justitieassistenten worden bijgehouden met betrekking tot de sociaal-justitiële trajecten van teruggekeerden die op probatie zijn gesteld. Uit de analyse blijkt dat (1) het aantal personen dat betrokken is bij een re-integratie-traject in België relatief beperkt is, namelijk ongeveer honderd personen, (2) de meerderheid van deze personen momenteel vrij is in België, hoewel sommigen nog onder gerechtelijk toezicht staan, (3) de sociaal-justitiële trajecten van de terugkeerders zeer divers zijn, (4) de re-integratie wordt belemmerd door administratieve of sociaal-justitiële maatregelen die tegen hen zijn genomen, (5) er weliswaar speciale ondersteuning voor hen is opgezet, (6) de opgelegde sociaal-justitiële maatregelen over het algemeen goed worden nageleefd door deze justitiabelen, (7) de familie over het algemeen zeer betrokken is bij de ondersteuning van de re-integratie, ook al wordt hun bijdrage niet altijd naar waarde geschat door de overheden, (8) op persoonlijk vlak veel terugkeerders aan posttraumatische stress lijden en moeite hebben om opnieuw werk te vinden, met name vanwege hun veroordeling voor een terroristisch misdrijf die in het strafregister is opgenomen.

Onderzoeksvragen

De onderzoeksvragen die worden behandeld zijn:

- Hoeveel mensen zijn betrokken bij een re-integratieproces in België na een verblijf in een conflictgebied?
- Wat is het sociaal-juridische traject van de betrokken personen?
- Wat zijn hefbomen en belemmeringen voor het re-integratietraject, die het gevolg zijn van het optreden van de sociaal-juridische actoren?
- Met welke moeilijkheden worden terugkeerders geconfronteerd tijdens hun re-integratieproces?

BRAIN-be

Het onderzoek "A Holistic, Restorative, and Gendered Approach to Guide Returnees to their Home Country: a view on the socio judicial pathways" (REGUIDE) wordt gefinancierd in het kader van [het BRAIN-be-programma](#) van het Federaal Wetenschapsbeleid (BELSPO).

BRAIN-be is een meerjarig onderzoeksprogramma dat in 2012 door BELSPO is gestart. Het versterkt de wetenschappelijke basis voor de

Belangrijkste resultaten

Het aantal mensen dat na een reis naar een jihadistisch conflictgebied in België een re-integratieproces doorloopt, is beperkt tot ongeveer honderd personen. De meerderheid van deze personen is vandaag vrij, maar sommigen staan nog onder gerechtelijk toezicht. De opgelegde sociaal-juridische maatregelen worden over het algemeen goed nageleefd door de terugkeerders, met name dankzij de steun van hun familie. De sociaal-juridische trajecten zijn echter zeer divers en hangen soms af van onzekere factoren met betrekking tot de rechterlijke bevoegdheid. In de werking van de sociaal-juridische actoren ten aanzien van deze doelgroep vinden we zowel belemmeringen als ondersteuning voor het re-integratieproces. Als positieve elementen kunnen we wijzen op de oprichting van specifieke diensten voor de ondersteuning van deze doelgroep en de bereidheid om samen te werken met andere actoren. Toch zijn er soms ook belemmeringen die het proces tegenwerken, met name beslissingen tot intrekking van de nationaliteit, de vermelding van het terroristische misdrijf in het strafregister, de bevoogding van banktegoeden en onaangekondigde controles. Op persoonlijk vlak zien we bij deze bevolkingsgroep een zekere psychologische kwetsbaarheid.

Conclusie en aanbevelingen

De afgelopen jaren zijn er aanzienlijke middelen vrijgemaakt om deze personen te omkaderen. De professionals op het terrein zijn geleidelijk vertrouwd geraakt met de multi-agency aanpak en erkennen zowel de voordelen als de beperkingen ervan. Sommigen beschouwen de programma's voor terugkeerders – en meer in het algemeen voor personen die zijn veroordeeld voor terroristische misdrijven of die door de autoriteiten als geradicaliseerd worden beschouwd – als een veelbelovende testcase. De gunstige aspecten van deze programma's zouden kunnen, of zelfs moeten, worden uitgebreid naar het hele reclasseringsproces van alle veroordeelden. Uit een analyse van de dossiers in onze steekproef blijkt dat de justitiabelen oprecht willen re-integreren. Ze zijn allemaal getekend door een diepe ontgoocheling over wat ze meemaakten tijdens hun verblijf in het conflictgebied en kozen ervoor om terug te keren naar België. Uit hun dossiers blijkt een duidelijke toewijding aan de democratische waarden van de staat.

Desondanks belemmert een reeks procedures het reclasseringsproces voor deze groep. De maatregelen die de afgelopen jaren werden genomen, hebben hun vrijlating uit de gevangenis soms vertraagd of zelfs in gevaar gebracht. Er gaapt een kloof tussen het bevel (en de wens) om te re-integreren en de praktische obstakels voor dit proces. Dit kan een averechts effect hebben op de re-integratie en roept vragen op over het nut van de straf. Ondanks de aanvaarding van de sanctie blijkt uit veel dossiers dat de terugkeerders het moeilijk vinden om de sanctie te begrijpen; een sanctie die ze uiteindelijk accepteren ondanks hun overtuiging dat ze naar deze conflictgebieden waren vertrokken vanuit een streven naar gerechtigheid. Naarmate ze het sociaal-juridische systeem doorlopen, wordt de ervaring met de Belgische justitie door velen gepercipieerd als een nieuwe ontgoocheling, in die zin dat ze door de eindeloos lijkende opvolging en begeleiding de indruk hebben dat ze nooit in staat zullen zijn om 'hun rekening met de wet te vereffenen'.

Tot slot is er op politiek niveau een zekere dissonantie tussen enerzijds het bevel tot reclassering (dat zowel gericht is aan terugkeerders als aan professionals op het terrein) en anderzijds de vrees om mensen die een risico vormen voor de nationale veiligheid en die mogelijk niet akkoord gaan met de Europese democratische waarden,

beleidsontwikkeling, de strategie en het potentieel van de Federale Wetenschappelijke Instellingen (FWI's).

BRAIN-be ondersteunt single-, partner- of netwerkprojecten van 2 of 4 jaar. De projectselectie is gebaseerd op wetenschappelijke excellentie en het bereiken van nationale of internationale onderzoeksprioriteiten, evenals op federale beleidsbehoeften.

BRAIN-be bestrijkt een breed spectrum van thematisch onderzoek, variërend van biowetenschappen tot cultureel erfgoedbeheer tot een aantal maatschappelijke uitdagingen.

Het REGUIDE-project werd gecoördineerd door de afdeling Sociale Wetenschappen van de Vrije Universiteit Brussel (VUB) en gezamenlijk uitgevoerd door de afdeling Politieke Wetenschappen, het RHEA-Expertise centrum Gender, Diversiteit en Intersectionaliteit, de faculteit Psychologie en Pedagogische Wetenschappen, het Interdisciplinair Onderzoekscentrum voor Constitutioneel en Administratief Recht van de Katholieke Universiteit Leuven (campus Sint-Lodewijk), het Interculturalism, Migration and Minorities Research Centre (IMMRC) van de Katholieke Universiteit Leuven (KU Leuven) en de Operationele Directie Criminologie van het Nationaal Instituut voor Criminalistiek en Criminologie (INCC).

toe te laten tot onze samenleving. Deze dissonantie belemmert daarom het proces van tertiaire desistance (of criminaliteitsbeëindiging) dat bestaat uit sociale erkenning (familie, gemeenschap, instellingen) van de verandering die deze personen hebben doorgemaakt en die hen niet langer reduceert tot hun verleden.

Op basis van dit onderzoek kunnen de volgende aanbevelingen aan **beleidsmaker** worden gedaan:

1. De goede praktijken van het ingevoerde systeem uitbreiden naar andere doelgroepen die zich in een re-integratieproces bevinden.

Overwegen om gepersonaliseerde en multidisciplinaire hulpverleningsmodellen uit te breiden naar alle veroordeelden om de resultaten op het gebied van re-integratie te verbeteren. Gespecialiseerde en continue hulpverlening aan vrijgelaten personen is een veelbelovend model voor een breder re-integratiebeleid.

2. Vermijd sociaal-juridische maatregelen die re-integratie in de weg staan

Het impliciete model van geleidelijke re-integratie moeten herzien en ervoor zorgen dat dit niet leidt tot administratieve belemmeringen (bijvoorbeeld weigering van vrijlating vanwege het ontbreken van voorafgaande maatregelen).

3. De coördinatie en het vertrouwen tussen de verschillende instanties versterken

Het wederzijdse vertrouwen en de informatie-uitwisseling tussen alle bij de re-integratie betrokken actoren versterken, door ervoor te zorgen dat alle actoren met vertrouwen hun informatie delen.

4. Justitiële ongelijkheden aanpakken

Streven naar meer gerechtelijke samenhang in heel België om elke perceptie van onrechtvaardigheid en rechtsonzekerheid bij repatrianten te voorkomen.

5. Administratieve en civiel-rechtelijke obstakels voor re-integratie wegnemen

Ervoor zorgen dat administratieve en civielrechtelijke maatregelen de re-integratie-inspanningen niet in de weg staan.

6. Rekening houden met de rol van het gezin bij re-integratie

Interventieprogramma's ontwikkelen gericht op het gezin die hen structureel ondersteunen bij de re-integratie van familieleden.

7. Versterking van de psychologische en sociale ondersteuning

De toegang tot gespecialiseerde geestelijke gezondheidszorg verbeteren, vooral voor mensen die lijden aan trauma's of posttraumatische stressstoornissen.

8. De kansen voor re-integratie op de arbeidsmarkt verbeteren

Rekening houden met de negatieve gevolgen van een veroordeling voor terrorisme – en dan vooral het strafblad dat daaruit voortvloeit – voor de re-integratiekansen op de arbeidsmarkt.

9. Bestrijden van sociale stigmatisering en uitsluiting

Het bredere publiek sensibiliseren, zodat stigmatisering afneemt en de sociale re-integratie van terugkeerders wordt gefaciliteerd en marginalisering wordt voorkomen.

Qua **onderzoek**, zouden we de volgende pisten voorstellen:

Evaluëren de mogelijkheid om deze praktijken uit te breiden naar de gehele gevangenispopulatie en de doeltreffendheid van de multi-agency aanpak in België en daarbij nagaan op welke gebieden de mechanismen voor het versterken van het vertrouwen tussen veiligheidsactoren, actoren binnen sociaal werk en binnen justitie moeten worden verbeterd;

Kwalitatief onderzoek opzetten naar de effecten van de maatregelen die door de bevoegde instanties worden genomen, en dan vooral naar de gevolgen van vertraagde toegang tot essentiële re-integratiemaatregelen;

Uitvoering van vergelijkende analyses van de Franstalige en Nederlandstalige rechtspraktijken om na te gaan of de verschillen in straffen het gevolg zijn van de beroeps cultuur of van institutioneel beleid;

Evaluatie van de impact van het intrekken van verblijfsvergunningen, het ontnemen van de nationaliteit en het bevrozen van tegoeden op de sociale integratie en stabiliteit op langere termijn van terugkeerders;

Onderzoeken de langetermijneffecten van blootstelling aan een conflictgebied en detentie op de geestelijke gezondheid van terugkeerders onderzoeken;

Onderzoeken de sociale perceptie van terugkeerders, zowel binnen de moslimgemeenschappen als bij het grote publiek.

Meer informatie

Remacle, C., Detry, I., Jeuniaux, P. & Mine, B. (2025). « La réinsertion sociale des returnees sous le prisme de l'approche multi-agences en Belgique ». *Criminologie*, 58 (1), blz.129-156.

Remacle, C., Detry, I., Mine, B. & Jeuniaux, P. (2025). Re-insertie trajecten van returnees in België. Een analyse op basis van dossiers van justitieassistenten en de gemeenschappelijke databank, Onderzoeksrapport nr. 63 b, Nationaal Instituut voor Criminalistiek en Criminologie, Operationele Directie Criminologie, 144 blz.

Remacle, C., Detry, I., Mine, B. & Jeuniaux, P. (2025). Parcours de réinsertion sociale des returnees en Belgique. Une analyse au départ de dossiers des assistants de justice et de la banque de données commune, Rapport de recherche n°63 a, Institut National de Criminalistique et de Criminologie, Direction Opérationnelle de Criminologie, 140 blz.

Detry, I., Remacle, C., Jeuniaux, P. & Mine, B. (2025). « Ceci n'est pas un returnee, ... », *Revue de Droit Pénal et de Criminologie*, 6, blz. 646-673.

Remacle, C., Detry, I., Mine, B. & Jeuniaux, P. (2023). De sociaaljuridische trajecten van terugkeerders in België: stand van zaken van de betrokken actoren en van de bestaande procedures, Onderzoeksrapport nr. 55 b, Nationaal Instituut voor Criminalistiek en Criminologie, Operationele Directie Criminologie, 84 blz.

Remacle, C., Detry, I., Mine, B. & Jeuniaux, P. (2023). De sociaaljuridische trajecten van terugkeerders in België: stand van zaken van de betrokken actoren en van de bestaande procedures, Onderzoeksrapport nr. 55 a, Nationaal Instituut voor Criminalistiek en Criminologie, Operationele Directie Criminologie, 86 blz.

Contacten

Remacle, Coline en Detry, Isabelle

Nationaal Instituut voor Criminalistiek en Criminologie (NICC) / Operationele Directie Criminologie

Coline.remacle@just.fgov.be en Isabelle.detry@just.fgov.be